

a lengyelül nem tudók is jól használhatják a munkát. A mű kifejezetten lengyel szempontból áttekinti az első világháborút megelőző eseményeket, majd a világháború különféle lengyel vonatkozásait részletezi – lengyel légiók, P. O. W. (= Polska Organizacja Wojskowa – Lengyel Harci Szövetség), lengyel katonai egységek Franciaországban és Oroszországban, polgárőrségek különféle lengyel területeken, humanitárius szervezetek, légügy, cserkészmozgalom.

A második rész az új Lengyelorszáért, annak határaiért folytatott harcokat mutatja be – pozeni nagy-lengyelországi felkelés (1918–1919), felső-sziléziai felkelések, pomerániai, sziléziai harcok, lengyel–ukrán háború (1918–1919), a bolsevikok elleni harcok (1919–1921), szövetségek, katonai egységek (ukrán, orosz, kozák stb.), a Lettország és Litvánia körüli harcok, lengyel önkéntesek Franciaországban.

A szerző részletesen bemutatja a fenti harcokkal kapcsolatban keletkezett elismeréseket, kitüntetések, jelvényeket, rokon emlékeket. Külön részben taglalja a kópiákat, hamisítványokat – az utóbbi időszakban e részterületen is egyre gyakoribb fantáziadarabokkal együtt. Külön rész foglalkozik a korban (de a két világháború közötti Lengyelországban is) rendkívül divatos emlék- és alkalmi jelvényekkel, hazafias ékszerekkel. Ezeket leginkább (korábbi) orosz hatások figyelhetők meg. Kitér a különféle veteránszervezetek jelvényeire is. Szól a régebbi lengyel felkelések emléktől megőrkítő emlékérmekről, emlékkeresztekről. Érdekes, hogy ezek között több az osztrák-magyar, illetve orosz kitüntetésből átalakított darab. Taglalja a lengyel függetlenségi harcok körüli érdemekért kiadott lengyel állami elismeréseket is. Válogatást közöl a kor „polonica” jelvényeiből is. Ezek között is található osztrák-magyar darabok.

Értekes rész a korabeli lengyelországi kitüntetés-előállítók, jelvénykészítők részletes listája. A recenzióban felmerül a kérdés, hogy vajon mi magyarázza a bolsevikok oldalán harcolt (s nyilván jelvényekkel is bíró) lengyelek emlékeinek elhagyását. A képeken közölt daraboknál mindig megtalálhatók a hivatalos megnevezések, utalások az esetleges színezésre, szalagra, számozásra, vésetekre stb. Érdekes, hogy nagyon gazdag a tárgyi emlékekhez kapcsolódó (adományozási) okmányok, viselési igazolványok köre is. A szerző gyakran közöl úgynevezett viselési képeket, sőt ezekből – újszerű, de meglehetősen ötletes módon – kinagyított, apró részleteket is.

A korabeli jelvény- és kitüntetésanyag meglehetősen lengyel nemzeti karakterű: majd minden példányon megjelenik a koronás lengyel sas. A darabok nagy része különféle keresztformákat mutat – érdekes, hogy a korabeli lengyel emléktanyagban a horogkereszt is előfordul. Sok példányon valamilyen regionális, helyi jellegzetesség, vagy pl. heraldikai jelkép is tanulmányozható. Gyakoriak az évszámok, dátumok.

A műben egyes magyar vonatkozásokról is olvashatunk, pl. hogy az első világháború idő-szakában egyes lengyel katonai csoportokat az akkori Magyarország területén lévő táborokba (Máramarossziget, Huszt) internáltak. Ezeket az eseményeket is jelvények örökítik meg. E részben a szerző hibát követ el, amikor közli, hogy a kérdéses táborok Magyarországon és Csehországban voltak. Kétségtelen, a vonatkozó helyszínek 1919 és 1938 között (az akkori) Csehszlovákiához tartoztak, ebből eredhet a félreértés.

Mérvadó külföldi szakmai körök e kötetet tartották a 2001. év nemzetközi összehasonlításban is legjobb falerisztikai könyvújdonságának.

Pandula Attila

RUPRECHT ANTAL

MAGYAR ÖNKÉNTESOK A TÉLI HÁBORÚBAN

(Haditörténeti Intézet és Múzeum, Budapest, 2003. 195 o.)

A nemzetközi és a hazai könyvpiacra az utóbbi tíz évben számtalan, a második világháború nagyobb hadműveleteit, csatáit, fegyvereit, haditechnikai újításait, eddig

ismeretlen, vagy kevésbé ismert szereplőit, az egyes résztvevő országok hadvezéreit, politikusait bemutató kötet, képeskönyv, ismeretterjesztő mű jelent meg. Sajnos ezek közül

elég sok a kevésbé színvonalas, tömegigényt kielégítő munka (lásd Földi Pál könyveit, vagy a sebtében és pontatlanul lefordított angolszász irodalmi termékek tömkelegét), ráadásul aránytalanul nagy részük csupán a náci Németország haderejével és a Waffen SS-alakulatok szereplésével foglalkozik. Az olvasónak egyáltalán nincs könnyű dolga tehát, amikor a hatalmas kínálatból a számára leginkább megfelelő kötetet kiválasztja.

Örvendetes tény, hogy Magyarország második világháborús szerepvállalásáról is egyre több színvonalas monográfia, képeskönyv, komoly előzetes kutatásokat igénylő szakmunka, vagy éppen dokumentumkötet lát napvilágot, nagyobb részt a budapesti Hadtörténeti Intézet és Múzeum munkatársainak (így Szabó Péter, Ravasz István, Számveber Norbert) tollából.

Az intézmény kivételesen a nem a falai között alkotó és tevékenykedő kutatók műveinek megjelentetésére is vállalkozik. Ezek sorába tartozik Ruprecht Antalnak a magyar és az egyetemes történelem egy kevésbé ismert epizódjáról szóló kis kötete is. Több érv szól a könyv kiadása mellett, közöttük a legfontosabb az, hogy a mai napig vajmi keveset tudunk az 1939–1940-es szovjet–finn Téli Háború történéseiről, amely csupán kis epizóddá zsugorodott az utókor emlékezetében. Kevésbé köztudott, hogy ebben a háborúban a finnek oldalán (több más nép – svédok, dánok, norvégok, franciák, belgák, angolok, amerikaiak, észtek, olaszok – fiaiból verbuválódott önkéntesek mellett) Kémeri Nagy Imre főhadnagy – majd százados – vezetésével egy zászlóaljnyi magyar önkéntes is részt vett, és próbált segíteni a szovjet agresszió elhárításában. A magyarok harcokba ugyan nem kapcsolódhattak be (csak 1940 február végén érkeztek ki, az év márciusában képezték ki őket a finnek által alkalmazott harceljárásokra), mivel időközben a március 12-én Moszkvában aláírt békeszerződéssel véget ért a háború, azt követően azonban egy hónapon át (1940 április közepétől május közepéig) szerepet vállaltak a Szovjetunió és Finnország új államhatárának őrzésében. A közelmúltig kevesen szerezhetek tudomást arról, hogy az önkénteseken kívül a magyar Honvédelmi Minisztérium egymillió pengő értékben küldött fegyvert, lőszert és felszerelést Finnországba, így nyújtott támogatást a harcoló finneknek, ezenkívül a magyar Vöröskereszt és a különböző társa-

dalmi szervezetek által gyűjtött adományokat is eljuttatták északi testvérnépükhöz.

Ruprecht Antal finn és magyar nyelvű kötetéhez dr. Holló József Ferenc vezérőrnagy, a Hadtörténeti Intézet és Múzeum főigazgatója írt előszót, melyet Juha Wihersaari alezredes, budapesti finn katonai attasé bevezetője követ. Ezután a finn hadsereg főparancsnoka, Mannerheim tábornagy 38. számú napiparancsa szerepel a műben, melyben a finnországi nemzetközi önkénteseket méltatja és megköszöni segítségüket.

A következőkben rövid összefoglaló ismerteti a magyar önkéntesek szerepét a háborúban, majd annak a közel 350 magyar férfinak a névsorát olvashatjuk, akik Magyarország területéről önkéntesként vettek részt a háborús eseményekben a finnek oldalán.

Hatvanhat korabeli fényképet is láthatunk a kötetben a magyar önkéntesek finnországi útjáról, amelyek bemutatják kalandos, fél Európán át (Jugoszlávia – Olaszország – Franciaország – Nagy-Britannia – Norvégia – Svédország – Finnország útvonalon) vezetó utazásukat, megérkezésüket és fogadásukat, téli viszonyok között végbement kiképzésüket, valamint megörökítik a katonák mindennapjait, és vidám pillanatait Lapua városában és Lappeenranta-ban, ahol később a szovjet-határt őrizték.

A művet lapozva több egykori magyar és finn résztvevő visszaemlékezésével is találkozhat az olvasó. Negyvennél is több fénykép követi nyomon a háború magyar és finn veteránjainak a háború befejezése után 50 évvel lezajlott találkozóján történeteket. Láthatunk képeket a budapesti Hadtörténeti Múzeum anyagaiból 2003 februárjában a budapesti Finn Nagykövetségen, majd ez év márciusban Helsinkiben az ottani Hadtörténeti Múzeumban rendezett kiállításról is.

A munka legnagyobb erénye, hogy az olvasó átfogó képet kap a finn és a magyar történelem egy kicsi szeletéről, nevezetesen a Téli Háborúról, amely megalapozta a két nép máig tartó barátságát. Ezenkívül a történelemben komoly szerepet vállaló zászlóaljnyi magyar önkéntesnek is méltó emléket állít.

A mű nem a szakmai közönségnek íródott, sokkal inkább a figyelem felkeltése, és ismereteink bővítése volt a célja. Ezt a célt, bátran állíthatjuk, el is érte.

Az ismertetés írója mindenkit arra biztat, hogy bátran vegye kézbe a tetszetős kiállítá-

súra sikeredett kis kötetet és merüljön el kissé a múlt tanulmányozásában.

A kötet érdeklődésre tarthat számot a második világháború korszaka, illetőleg a finn-magyar közös múlt iránt érdeklődő széles olvasóközönség körében, annál is inkább, mert

a finn-magyar katonai, politikai és gazdasági kapcsolatok alakulását 1919-től napjainkig végigkövető magyar nyelvű összefoglaló kötet megjelentetése, bármily kívánatos volna is, még várat magára.

Balla Tibor

A HADTÖRTÉNETI MÚZEUM ÉRTESEJTŐJE 6. ACTA MUSEI MILITARIS IN HUNGARIA

(*Hadtörténeti Múzeum, Budapest, 2004. 320 o.*)

Örömmel üdvözölhettük a Hadtörténeti Múzeum Értesítőjének legújabb, immár hatodik számát, melyet a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, a Nemzeti Kulturális Alapprogram és a Hadimúzeum Alapítvány támogatott. Örvedetes tény, hogy a Hadtörténeti Múzeum folyóirata az elmúlt években immár éves rendszerességgel megjelent, jóllehet éppen jelen szám megjelenése a „megszokott” anyagi okok miatt elcsúszott, de ezen recenzióval egyidőben – ha nem már korábban –, a következő, hetedik kötet is napvilágra került.

A szerkesztők a tartalmat három, egymástól jól elkülönülő fejezetre osztották. A legelső vegyes tanulmányokat tartalmaz a „műzeumi gondolat” tárgykörétől a magyar hadtörténelem és hadtörténelem emlékeinek ápolásáig. Következő egység részben a Hadtörténeti Múzeum gyűjteményeiből összeállított válogatást tartalmazza, részben az ott folyó tudományos műhelymunka új eredményeibe avatja be az olvasót. Végezetül az intézmény, illetve munkatársai közreműködésével, az elmúlt időszakban megrendezett jelentősebb kiállításokról, azok eredményeiről tájékozódhatunk.

Értekezések, tanulmányok. Mintegy felvezetésképpen *R. Várkonyi Ágnes* kultúrtörténeti gondolatait olvashatjuk a múzeum eszméjéről, melyeket a Nemzeti Múzeum alapításának 200. évfordulójára rendezett konferencia kapcsán osztott meg a hallgatósággal, s most az olvasóközönséggel is. Átfogó ismertetést kapunk a XVII. századra kialakuló magángyűjteményektől a XX. század elejére létrejött szilárd közgyűjteményi hálózati végbe ment szemléletbeli változásról; arról, hogy a tárgyak gyűjteményéből miként vált múzeum. Mindeközben érzékeltetvén a kultúra értékörző és új értéket teremtő képességét.

Babucsné Tóth Orsolya az 1924-ben létrehozott Országos Magyar Hadimúzeum Egyesület tevékenységének és a múzeum érdekében végzett munkájának bemutatására vállalkozott. Az Egyesület 11 éves működése akár iskolapéldája is lehetne annak, miként fut vakvágányra a legnemesebb elképzelés is a kedvetlen körülmények és anyagi helyzet miatt.

A következő szerző, *Czaga Viktória* a budai vár 1849. májusi ostroma során elesett Hentzi tábornoknak emelt emlékmű történetével foglalkozott. A Ferenc József császár személyes megrendelésére készült emlékmű, mely a várban felállítva a nemzet arculaspálya volt, a kiegyezést követően folyamatos politikai viharokat kavart, s csak 1899-ben sikerült egy kevésbé szem előtt lévő cs. kir. gyalogsági hadapródiszkola udvarára száműzni. Az emlékművet 1918-ban szétbontották, s innentől kezdve az azt díszítő szobrok külön életet éltek, s a legutóbbi időkig nagyobb részükhöz nyoma veszett.

Babucs Zoltán az 1944-ben felállított magyar póthadsereg eddig kevésbé ismert történetéből tárt fel egy újabb területet. Nevezetesen a 2. tábori póthadosztály alakulatainak sorsát követhetjük végig megalakulásuktól, az 1944 őszi–téli erdélyi, északkelet-alföldi harcaikon keresztül, míg 1945 januárjában a Felvidéken álló leharcolt hadosztályt Németországba szállították, ahol áprilisban megadták magukat az amerikai hadseregeknek.

Gyűjteményi- és műhelymunka. *Lugosi József* tollából, egy a Hadtörténeti Múzeum által 2001-ben megszerzett, igen gazdag, a modern kézfegyver-történetet szinte teljesen átívelő gyűjtemény bemutatásának második részét olvashatjuk. Az új kardok, szablyák, kardbojtok, török, rohamkésék, különféle puskák